

MONOGRAFIJA APIE VALDEMARO ČARNECKIO GYVENIMĄ, VEIKLĄ IR VERTYBES

PROF. DR. SANDRA GRIGARAVIČIŪTĖ

*Lietuvos edukologijos universiteto Humanitarinio ugdymo fakultetas
Lithuanian University of Educational Sciences
Faculty of Education in Humanities
T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius
El. paštas sandra.grigaraviciute@leu.lt*

Veilentienė, Audronė. Valdemaras Vytautas Čarneckis: „Esu savo Tėvynės patriotas“. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus. [2016]. 416 p.

Lietuva ir pasaulis sulaukė monografijos, kuri grąžins garbę ir orumą Pirmosios Lietuvos Respublikos diplomatijai ir įpūs naujų vėjų į Lietuvos diplomatijos istorijos istoriografiją. Naujoji diplomatijos istorikų tyrėjų karta itin sureikšmina užsienio šalių istoriografiją, nekritiškai vertina užsienio šalių archyvuose esančių dokumentų informaciją, negretindama jos su Lietuvos Respublikos archyvuose esančia, ir perdėm pasitiki jau istoriografinėje apyvartoje esančiais darbais. Tokioje istoriografinėje atmosferoje ypač nepakančiai žiūrima į diplomatijos tyrėjus, kurie išdrįsta mesti iššūkį ir pateikti kitoki, nei įprasta, Lietuvos diplomatų veiklos vertinimą. Itin neigiamai žiūrima į Lietuvos šaltiniais grįstus tyrimus, skirtus išsamiai faktografijos ir jos konteksto analizei ir dėliojančius esminius vertybinius akcentus. Audronės Veilentienės atliktas tyrimas vertingas jau vien dėl istoriografinės rezistentijos... Tačiau monografija turi ir kitų pranašumų.

Iš Lietuvos nacionalinio muziejaus archyvo

AUDRONĖ VEILENTIENĖ

*Valdemaras Vytautas Čarneckis:
„Esu savo tėvynės patriotas“*

Pirma, tai neabejotinas jos naujumas. Istoriografijoje pirmą kartą pateikiama išsami politiko ir diplomato Valdemaro Čarneckio gyvenimo ir veiklos analizė bei vertinimai. Antra, į apyvartą įtraukiami nauji šaltiniai, sukaupti monografijos autorės asmeniniame ir Čarneckių šeimos archyvuose. Trečia, griaunamas iki šiol istoriografijoje suformuotas (daugiausia remiantis Rusijos archyvų medžiaga) stereotipas, kad Valdemaras Čarneckis buvo „silpnas politikas ir diplomatas“, turėjęs mažai įtakos sprendimų priėmimui. Ketvirta, kvestionuojami iki šiol istoriografijoje esantys vertinimai (V. Čarneckio vaidmens rengiantis Lietuvos ir Lenkijos deryboms Kopenhagoje, p. 186–187; V. Čarneckio politikos Lenkijos atžvilgiu vertinimo, p. 198). Penkta, atskleidžiamas esminių sprendimų užsienio politikoje priėmimo mechanizmas nagrinėjant Vilniaus ir Klaipėdos problemas. Šešta, ypatingas dėmesys skirtas Lietuvos orientacijai į Antantę atskleisti. Septinta, daug įdomios informacijos politikų ir diplomatų kasdienybės istorijos tyrimams.

Ką dar galėčiau pasakyti apie šią monografiją? A. Veilentienė atliko išsamų politiko ir diplomato V. Čarneckio gyvenimo ir veiklos tyrimą, panaudodama labai plačią ir gausią šaltinių bazę. Itin preciziškai išnagrinėta to meto politinių partijų spauda, Lietuvos institucijų medžiaga: Lietuvos mokslų akademijos rankraščių skyriuose esanti (Petro Klimo, Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos, Peterburgo lietuvių studentų draugijos fondų) medžiaga, Kauno apskrities archyvo (Kauno miesto tarybos fondo), Lietuvos centrinio valstybės archyvo (Ministrų Tarybos, Susisiekimo ministerijos, Užsienio reikalų ministerijos, Lietuvos pasiuntinybės Italijoje), Lietuvos ypatingojo archyvo fondų bylos, ilgai rinkta ir kaupta asmeninio archyvo medžiaga. Matyti didelis istorikės įdirbis Lietuvos parlamentarizmo tyrimų srityje, jis labai pravertė nagrinėjant ir vertinant Lietuvos Valstybės Tarybos nario, Seimo nario V. Čarneckio parlamentinę veiklą.

Istorikės atliktas tyrimas pasižymi savarankiškumu, – nepasiduo-dama užsienio ar Lietuvos istoriografijos įtakai, pateikiamos originalios išvalgos. Lietuvos diplomatijos istorikus neabejotinai sudomins

monografijos autorės polemika su Algimantu Kasparavičiumi, Vytautu Žaliu ir kitais. Skirtingai nei Zenono Butkaus, Česlovo Laurinavičiaus, Algimanto Kasparavičiaus darbuose (kuriuose labiausiai akcentuojama Lietuvos orientacija į Sovietų Sąjungą ir Vokietiją), daugiausia dėmesio skirta būtent Lietuvos proantantiškai orientacijai, jos formavimuisi, Baltijos šalių (su Latvija ir Estija) santykiams ir bendradarbiavimui. Lietuva ir pasaulis turės galimybę ne tik pažvelgti, bet ir išvysti kitokią Lietuvos diplomatiją Vokietijoje, JAV, Didžiojoje Britanijoje, Latvijoje, Vatikane, Italijoje nei ta, kuri kuriama dvišalių santykių istorikų darbuose. Tai bus iš tiesų naujas požiūris į Lietuvos diplomatiją, kurio iki šiol labai stigo.

Kai kurias monografijos autorės įžvalgas prilyginčiau istorikės Alonos Gaigalaitės sovietmečiu parašytiems revoliuciniams teiginiams apie Lietuvos diplomatijos Vatikane savarankiškumą ir nuoseklų Lietuvos interesų gynimą. Ironiška, tačiau tuomet istorikė A. Gaigalaitė buvo iškoneveikta sovietinių nomenklatūrinių istorikų, o dabar jaunosios diplomatijos istorikų kartos tiesiog piktybiškai necituojama. Recenzijos autorė turi didelę viltį, kad su istorikės A. Veilentienės įžvalgomis taip nenutiks, nes ji, analizuodama Lietuvos siekį sudaryti konkordatą su Vatikanu ir daryti įtaką Lenkijos konkordato su Vatikanu turiniui, pademonstravo aukštąjį analizės pilotąžą.

Monografijos mokslinė ir išliekamoji vertė neabejotina. Šiame leidinyje atlikta nuodugni V. Čarneckio formuotos ir vykdytos užsienio politikos analizė atskleidžia Lietuvos užsienio politikos kūrimo mechanizmą. Šio proceso analizei kol kas diplomatijos istorikai skyrė nepakankamai dėmesio. Vieni jų gilinosi į užsienio šalių politikų ir diplomatų daromą poveikį sprendimų priėmimui, kiti – į partijų nesutarimus ir jų įtaką užsienio politikai. Treti tiesiog pervertino kai kurių asmenybių vaidmenį politikos formavimo procesuose, tačiau nė vienas iš jų nesidomėjo, o kaipgi buvo priimamas lemtingas galutinis sprendimas, virsdavęs oficialiu dokumentu. Autorės dėmesys sprendimo proceso priėmimo procesui yra naujas lietuvių istoriografijoje. Tokia metodologinė

priega leido A. Veilentienei išvengti kitiems istorikams pasitaikančių klaidų.

Monografijos tekstas tinkamos struktūros (yra įvadas, aštuonios dalys, pabaigos žodis, gyvenimo datų suvestinė, santrauka anglų kalba, asmenvardžių rodyklė, santrumpos ir šaltinių bei literatūros sąrašas). Monografijos vertę labai pakelia preciziškai padarytos nuorodos, jau minėta asmenvardžių rodyklė, prieduose pateikiami autentiškų šaltinių tekstai. Recenzentės galva, tai svarbu edukacijos požiūriu, nes net ir istorinio išsilavinimo neturintis skaitytojas galės pasijusti tyrėju, galinčiu skaityti ir tirti pirminį šaltinį. Diplomatinijos istorikams ypač vertinga publikuojama monografijos autorės asmeniniame archyve sukaupta medžiaga.

Istorikę A. Veilentienę reikėtų pagirti už gerai apgalvotą angliškos santraukos tekstą, tačiau ateičiai patarimas – nepagailėti laiko ir parašyti ją gerokai platesnę, ypač akcentuojant naujus požiūrius ir vertinimus. Kol kas yra per mažai Lietuvos diplomatinijos tyrimų anglų kalba, todėl kiekviena diplomatinijos istorikų monografijos santrauka yra ypatingos vertės.

Kas šioje knygoje autorės ir leidėjų galėjo būti padaryta geriau? Pirma, kolontitulas „muziejaus archyvas“ knygoje yra perteklinis, jis eina per visą knygą ir klaidina skaitytojus. Antra, didžiąjai daliai knygoje pateikiamos ikonografijos stinga bibliografinio aprašo, t. y. šalia ikonografijos (nuotraukos) pavadinimo nėra nuorodos į šaltinį. Dėl bibliografinio aprašo trūkumo kyla du sunkumai: pirma, sunku nustatyti ikonografijos saugojimo vietą, antra, neįmanoma nustatyti, koks panaudotos naujos ikonografijos procentas. Nuoroda į ikonografijos šaltinius pirmuose puslapiuose (p. 4) – ne išeitis. Jei tai ne autorės kaltė, o taip pasielgti nusprendė leidėjas, – pasielgė neprofesionaliai. Trečia, knygos pabaigoje esanti dalis, kurioje surašytos svarbiausios datos, turėjo vadintis „Valdemaro Čarneckio gyvenimo ir įamžinimo datos“. Atminimo įamžinimo dalis (1993, 2000, 2006, 2012 m.) turėjo būti atskirta nuo gyvenimo datų (arba atskiru pavadinimu, arba keliomis

simbolinėmis žvaigždutėmis). Ketvirta, šaltinių ir literatūros sąrašas galėjo būti sudarytas gerokai preciziškiau. Dabar nuorodos iš teksto mechaniškai perkeltos į „archyvinių dokumentų“ sąvadą, išdėstytą atsitiktine tvarka. Užtekę būtų sudaryti sąvadą archyvų, kurių medžiaga panaudota, nurodant fondus, aprašus, bylų numerius ir institucijų rankraščių skyrius, nurodant fondų numerius ar pavadinimus. Publikuotų šaltinių ir periodikos, atsiminimų bei publikuotų atsiminimų sąvadas sudarytas ne abėcėlės tvarka, dėl to labai sunku rasti norimą poziciją. Literatūros sąrašas darytas pirma nurodant autoriaus vardą, ne pavardę, – tai labai klaidina skaitytojus, o perkeltiant nuorodas į sąrašą kai kur neliko tikslų, t. y. nesutrumpintų, knygų pavadinimų (pvz., p. 399). Beje, internetinius resursus (p. 401) taip pat reikėjo traukti į bendrą literatūros sąrašą, o ne pateikti atskirai. Tai pastebėjimai ir patarimai ateičiai...

Baigdama norėčiau konstatuoti, kad gyvename laikais, kai pagrindinės kovos dėl Lietuvos nacionalinio saugumo, valstybės garbės ir orumo vyksta ne mūsų lauke, o mokslinių tyrimų erdvėje. Joje didžiausią vaidmenį vaidina autoriaus užimama vertybinė pozicija ir išsakytų argumentų patikimumas bei įtikinamumas. Kiekvienas, perskaitęs monografiją, turės galimybę įvertinti ne tik iškilų Lietuvos politiką, diplomata, jo vaidmenį nepriklausomos Lietuvos diplomatijos istorijoje, bet ir istorikės A. Veilientienės indėlį į nacionalinę diplomatijos istorijos tyrimų istoriografiją.